

Setembre crític | | Actualitzat el 14/06/2023 a les 17:17

Gezi: la mobilització social a Turquia

*Reportatge sobre els deu anys de Gezi i les mobilitzacions socials a Turquia |
Les polítiques autoritàries debiliten el teixit social una dècada després de les
protestes a Taksim*

Una marxa durant una de les festes nacionals de la República. | Layam Robert

Taksim és un dels centres neuràlgics d'Istanbul. Si arribes amb el metro surts a una gran plaça, des d'on pots agafar l'avinguda Istiklal, l'avinguda de la Independència, batejada així, per recordar la formació de la nova República de Turquia, el 1923. Al mig de la plaça hi ha un monument d'onze metres que també celebra el nou estat. A un costat de l'estàtua hi ha el pare i fundador, Mustafà Kemal Atatürk, vestit de militar, i a l'altre, la mateixa figura vestida amb roba occidental.

La plaça es va construir per celebrar-hi les festes nacionals i ha estat el lloc de lluita per excel·lència. És on es reunien els treballadors per defensar els seus drets l'1 de maig fins al 1977, quan la violència policial va assassinar entre 34 i 42 manifestants. Als voltants de Taksim hi havia bars amb música en directe, d'estils diferents i d'arreu, i tota mena de mostres d'art hi eren presents. «Taksim era l'epicentre cultural, hi havia molta oferta. Era un lloc especial perquè com a estranger tenies la facilitat de barrejar-te amb la comunitat local, eren espais alternatius i alhora que culturals, també polítics», així ho descriu el Nick, un músic de jazz americà que va arribar a Istanbul fa uns quinze anys.

A un costat de la plaça hi ha el parc de Gezi, espai dissenyat per un arquitecte francès, lloc simbòlic com a exemple de la ciutat que es volia construir després de la proclamació de la República: una Istanbul verda i emmirallada amb les capitals occidentals. Ara, és un dels únics llocs amb herba que queda al centre de la ciutat. Fa deu anys Recep Tayyip Erdogan, president actual i en aquell moment primer ministre, va anunciar la construcció d'uns barracons neo-otomans que substituirien

el parc i que acollirien un centre comercial.

Les dimensions del monument de la República en comparació amb les dimensions de la Mesquita de Taksim. Foto: Layam Robert

Aquest atac al símbol republicà se li ha de sumar les manifestacions dels anys anteriors per part de treballadors turcs. El motiu era la implementació d'un programa del Fons Monetari Internacional que consistia en la privatització d'empreses i serveis per treure Turquia de la crisi econòmica. A més, creixia el descontentament de la població més secular, ja que Erdogan cada cop estava aplicant polítiques més islamistes, com l'augment de taxes de l'alcohol. I com a cirereta del pastís, la política d'urbanització del

Partit de la Justícia i el Desenvolupament (AKP), grup polític del president, que des del 2004 havia iniciat processos de gentrificació en barris amb comunitats minoritàries, com la comunitat romaní. Un altre exemple va ser la destrucció del cinema Emek -referent en les pel·lícules de l'època daurada del cinema turc, la Yesil Cam- per la construcció d'un centre comercial.

Mentre que l'oposició es manifestava, el president Erdogan acusava els protestants de terroristes públicament, i fomentava una divisió entre «ells i nosaltres». «Gezi va permetre una aproximació de l'esquerra turca i kurda, el fet que Erdogan anomenés els manifestants 'terroristes' era igual que el tractament que feia amb el moviment de l'esquerra kurda» argumenta Agathe Fautras, doctorand especialitzada en els moviments després de Gezi.

Així, a part de tenir un caràcter ecològic i urbanístic, els manifestants demanaven també poder participar més en la política i una democratització de les decisions. Ho aclamaven sota l'eslògan «Her yer Taksim, her yer direni?» (Tothom és Taksim, tothom és la resistència). La revolta de Gezi es va caracteritzar per l'espontaneïtat. No estava liderada per una associació concreta, sinó que hi vivien tant els que lluitaven pel barri, és a dir, els propietaris i els urbanistes, els que s'oposaven a la privatització d'espais públics o els que es plantejaven: quin tipus de vida i de país

volem?

Les xarxes socials van ser claus en el desenvolupament de les protestes, que van permetre que aquest sentiment s'estengués a més de 40 ciutats de Turquia, que també van sortir al carrer. Mentre que els manifestants publicaven la seva lluita a internet, els canals de televisió nacionals transmetien documentals sobre pingüins. «Les xarxes socials han estat una tendència internacional de mobilització en les últimes grans protestes, com les primaveres àrabs o les armilles grogues. Està lligat amb la pèrdua de legitimitat del govern i amb el descontentament amb les organitzacions jeràrquiques», explica Yunus Turan, expert en moviments socials.

La particularitat d'Istanbul, però, va ser l'ocupació de la plaça durant més de deu dies per les tendes i els manifestants, envoltada de barricades i evitant la presència de les forces de seguretat. La repressió policial va ser diària, i el desè dia l'ordre va desallotjar la plaça. Des d'aquell dia el parc de Gezi està envoltat per tanques i la policia hi és dia i nit. La violència de les forces policials també va ser present a les mobilitzacions dels altres llocs del país, on van morir set manifestants. Fins a mitjans de juny protestants es van anar unint al voltant del parc, asseguts o fent el Duran Adam: gent dreta i quieta enmig de la plaça.

En aquests deu anys Taksim ha passat de ser el centre cultural a ser el centre de la política d'Erdogan. L'edifici de Leyla Teras, un dels bars simbòlics, a la planta baixa ara és «The Pub» i la resta de pisos s'han condicionat com a Airbnb. A l'avinguda Istiklal s'hi passegen sobretot turistes del golf àrab i el monument de la República ha quedat en un segon pla, intimidat per la gran mesquita que el govern va construir fa dos anys. Grups que tocaven als bars que servien d'espai de trobada pels ideòlegs i seguidors de les protestes ara toquen a Europa, i alguns d'aquests que encapçalaven els moviments també s'han exiliat fora del país.

Baixos de l'antic edifici on s'ubicava el Leyla Teras, el bar era a l'últim pis. Foto: Layam Robert

Durant l'estiu del 2013 encara hi havia per a molts la sensació que es podia recuperar el parc o participar en la transformació del sistema. Altres zones verdes d'Istanbul es van omplir de fòrums de debat els mesos següents, espais horitzontals i intergeneracionals de gent cansada de les polítiques del moment. «Gezi va reforçar i interconnectar els moviments socials i va demostrar que no era necessari militar en política per canviar les coses, sinó que com a societat civil també pots influir», explica la investigadora Agathe Fautras.

Aquestes iniciatives eren de caràcter informal, obertes a tothom i tenien la voluntat de ser autònomes i independents i, conseqüentment, tenien un finançament limitat. La intenció no era de créixer ni d'institucionalitzar-se, sinó de ser espais per poder auto formar-se i mobilitzar-se des de baix. Seguien pràctiques del moviment llibertari i anarquista i estaven formades tant per gent gran - antics militants cansats del funcionament del sistema- com per joves -hi va haver una generació que es va polititzar a través de Gezi-. Aquests espais eren de diferents temàtiques, però majoritàriament partien d'una visió anticapitalista.

Un exemple d'espai de debat era el Fòrum de les dones de Yogurtçu, que encara es continuen reunint els dimecres al vespre en assemblees no mixtes per debatre temes diversos, l'última sobre la desigualtat de gènere en el sector tèxtil. En aquell moment es van crear també horts comunitaris, amb la voluntat de retornar a l'agricultura autòctona i a un sistema de consum sostenible. I es van ocupar edificis que es van transformar en centres culturals, un dels més emblemàtics era l'squat Berkin Elvan, dedicat a un dels màrtirs de Gezi, un noi de quinze anys que va ser atacat per la policia mentre es diu que anava a comprar el pa.

Amb el temps aquests espais i fòrums van acabar perdent participació, i es van tornar iniciatives més minoritàries i assentades, projectes petits organitzats en barris concrets per fer més fàcil la pervivència, ja que essent alternatives més informals la repressió no era tan gran, tot i que hi era present. Amb el cop d'estat del 2016 Erdogan va aplicar polítiques encara més restrictives i el 2017, amb el canvi de sistema parlamentari a presidencial, l'autoritarisme va augmentar. Alguns dels projectes, tanmateix, es van acabar institucionalitzant, com horts comunitaris que s'han convertit en espais verds públics.

El lideratge dels ecologistes

El moviment que va sortir més reforçat de les protestes va ser el moviment ecologista, un dels quals les va iniciar. «Els ecologistes han estat els més actius i han reunit l'oposició, perquè és una lluita que costa de deslegitimar encara que siguis d'ideologies diferents, per tant, és fàcil que pugui fer aquesta funció aglutinadora» apunta Yunus Turan. El Kuzey Ormanlari Savanumasi (KOS) és un moviment que va néixer a conseqüència de Gezi per fer front als tres mega projectes d'Erdogan que amenacen la pervivència dels boscos del nord d'Istanbul: la construcció d'un tercer pont que travessi el Bòsfor, un tercer aeroport i un nou canal comercial que divideixi la ciutat. Els dos primers ja són una realitat.

Per més que es tiressin endavant les construccions, el moviment ha estat molt actiu i ha aconseguit endarrerir els terminis de projectes, i fins i tot, anul·lar-ne alguns. «És un èxit, perquè és difícil mantenir viu un grup de voluntaris durant gairebé deu anys» destaca Selçuk, membre del moviment des d'uns mesos després de la formació. «Els primers anys era més fàcil organitzar manifestacions, atès que la gent encara conservava el sentiment de Gezi, però amb el temps ha estat més complicat», afegix. «L'autoritarisme ha fet que es debilités la participació. La gent activa ara és gent que està molt formada, però l'activisme és molt mòbil perquè molta gent emigra. Podríem dir que hi ha una mort social incrementada per la repressió per participar en organitzacions», apunta en la mateixa línia Agathe Fautras.

*Gezi és un dels darrers espais verds del centre d'Istanbul, el ciment i la construcció l'envolta per tots costats.
 Foto: Layam Robert*

Encara que el moviment ecologista sigui un dels més actius cada vegada és més feble, tant per la situació econòmica, cada cop més inestable a Turquia, com per la política: «La gent està espantada i té por per la pressió del govern. El dia que va guanyar Erdogan a la segona volta vam perdre 500 seguidors a Twitter. Només ens hem quedat la gent que tenim els nostres propis negocis, els estudiants i els jubilats. Els que treballen en el funcionariat o en grans companyies tenen por de mobilitzar-se», destaca Selçuk. La frustració de les derrotes i el gran poder del govern també hi juga un paper important. Una de les lluites de KOS va ser contra la construcció d'una mina, portant-ho al jutjat el moviment va guanyar el cas, però el govern va tornar a començar la construcció per un altre costat.

«Als últims anys s'han limitat els espais per poder-te manifestar, als indrets monumentals i simbòlics de la ciutat hi ha una intervenció directa de la policia. Com que és difícil sortir al carrer per culpa d'aquest autoritarisme s'ha perdut la cultura de protesta», argumenta Yunus Turan. El moviment feminista el 8 de març i el moviment LGTBIQ+ el dia de l'orgull segueixen intentant ocupar espais cada any, però la violència policial envers les manifestants acostuma a ser el titular de les notícies del dia.

La fragmentació del moviment feminista

El moviment feminista turc se centra en els feminicidis i en la lluita contra la violència de gènere. Una de les dates assenyalades de les feministes a Turquia és el 17 de maig de 1987, amb la marxa d'Istanbul, quan més de tres mil dones van recórrer carrers de la ciutat per protestar envers la violència. Un altre moment també important va ser abans de Gezi, quan Erdogan va amenaçar amb la prohibició de l'avortament, però la mobilització feminista va guanyar la lluita. «Les protestes de Gezi van permetre l'apropament entre moltes dones, encara que algunes no formaven part activa del moviment, compartien els mateixos valors i es va construir un sentiment de sororitat»,

descriu la Selime, activista feminista i encarregada de la comunicació de Mor Çati, l'únic alberg independent de Turquia per a dones víctimes de violència masclista.

«Els anys després de Gezi el moviment feminista es torna més transversal i més concorregut, però ara el moviment està més fragmentat a causa de la frustració i el cansament. Hi ha un activisme més individual i la gent es mobilitza per campanyes concretes», afegeix la Selime. Tot i que en molts casos no hi hagi una interacció constant, la capacitat de mobilització hi és. El mateix vespre del 6 de febrer d'enguany, el dia que hi va haver els terratrèmols a Turquia i Síria, un grup de dones feministes van reunir-se en línia per recollir productes d'higiene femenina i enviar-los a la zona afectada pels sismes.

Un altre exemple de campanya de mobilització, en aquest cas relacionada amb la lluita contra els femicidis, és la «Plataforma acabarem amb l'assassinat de les dones», un projecte que neix des de baix per la necessitat de calcular els femicidis que el govern no compta, atès que no contempla la mort pel fet de ser dona, sinó que ho engloba dins de «morts per causes naturals». Erdogan en els seus discursos parla dels drets de les dones i penalitza la violència, però ho fa des d'una visió de la dona com a pal de paller de la família: com a mare, germana, esposa o filla.

El col·lectiu LGTBIQ+ també intenta estar actiu organitzant actes, sobretot durant la setmana de l'orgull, però la repressió és constant. Per més que l'homosexualitat i la transexualitat al país sigui legal, hi ha una criminalització de la comunitat per part del govern. De fet, durant el discurs de la victòria de la segona volta de les eleccions presidencials celebrades el passat 28 de maig, Erdogan acusava l'oposició «de ser LGBT». Exactament, aclamava: «El CHP (Partit Republicà del Poble, partit de l'oposició), el HDP (Partit Democràtic del Poble, partit d'esquerres kurd) i altres són pro LGTB. Però la LGTB no es pot infiltrar entre nosaltres. Renaixerem. La família és sagrada».

Fa una dècada de Gezi, i encara que la repressió hagi calat entre els moviments socials les protestes continuen formant part de l'imaginari col·lectiu. El president Erdogan segueix anomenant-les en els discursos, acusant els manifestants i promentent que Turquia no reviurà un episodi similar. L'oposició s'ha apropiat d'algunes de les idees del moviment, com la defensa d'espais verds a la ciutat i es posa en boca que els joves dels seus partits són els mateixos que defensaven Taksim durant Gezi. I a la paret de la cambra professional d'arquitectes d'Istanbul hi segueix escrit: «La penombra marxarà, Gezi resistirà».

La resiliència de la cultura

La cultura que fomentava els espais polítics a Taksim ara s'ha desplaçat a altres parts de la ciutat, com a Kadikoy. A dalt de tot d'un edifici del centre d'aquest barri de la zona asiàtica el Gabriel i l'Stephan hi organitzen les Kadikoy Sessions cada dilluns: «Quan vaig arribar a Turquia i demanava on poder reunir-me amb músics la gent em deia que abans de Gezi a Taksim, però que ara tot havia canviat, i que no hi havia aquests espais», explica el Gabriel, que va marxar d'Strasbourg fa quatre anys. «Quan vam crear les sessions la gent ens comentava que li recordava el que era abans Taksim, i va ser molt fàcil tenir repercussió, hi havia molta demanda però faltava oferta».

A les Kadikoy Sessions cada setmana hi toca un grup convidat, i quan acaba el concert, hi ha micròfon obert. Malgrat que no tot el contingut de la música sigui polític, l'indret no es pot deslligar de la politització: «Juguem una mica a fer-nos els falsos naïfs dient que no té un sentit polític tot això, però jo penso que és la millor manera de fer-ho. La música és una cosa extremadament política. Els artistes tenen una responsabilitat, tenim aquesta responsabilitat» defensa el Gabriel.

Una Kadikoy Session d'un dilluns al bar Eskici Gizli Bache. Foto: Layam Robert

Aquesta cultura també es manifesta en forma de vinyeta satírica. Encara que algunes revistes

turques mítiques van acabar tancant, Lemman continua publicant setmanalment des del 1991: «La nostra situació cada cop és més complicada, tant per motius econòmics com per motius polítics. Som una institució i no ens poden fer res a escala comunitària, però sí que hi ha una censura individual i ens ha afectat», explica el fundador, Tuncay Akgün. Lemman es caracteritza per haver tractat els temes polítics i socials rellevants del país des de la seva fundació. La revista va néixer del tancament de Limon, un altre mitjà satíric -el nom és un joc entre l'àcid de la fruita i del seu contingut-. Lemman sorgeix de buscar un nom que s'assembli al del seu predecessor. En destaquen la L, que es pot interpretar com a leninista, i la M, com a marxista.

L'humor de Lemman va ser present a Gezi, tant en les iniciatives del parc com en les protestes de la resta del país, i a les xarxes socials a través d'eslògans, dibuixos, inscripcions, fotografies o vídeos. «Aquesta ironia estil Lemman es converteix en l'humor de Gezi, la gent es torna més creativa i crea contingut a les xarxes socials com a alternativa als mitjans convencionals», apunta Tuncay Akgün. De forma recíproca, Lemman també va picar l'ullet als manifestants, afegint al títol de la revista «el vostre vàndal crònic» fent referència als «vàndals», que és com havia definit Erdogan els protestants de Gezi.

La portada de Lemman de la dècada de les manifestacions de Gezi. Foto: Layam Robert

A la portada dels deu anys de les mobilitzacions de Gezi de la revista Lemman hi apareix una il·lustració que defineix com han evolucionat les polítiques del país. S'hi pot veure un diàleg entre un «mil·lenial» que explica les seves batalletes a Gezi a un adolescent de la generació «z», que es queixa de la sort que van tenir els grans de poder-ho viure. El «mil·lenial» li contesta que no digui això, que els joves podran veure molts més viatges. I de fons, els altaveus de la televisió anuncien: «Després de guanyar la segona volta, el president Recep Tayyip Erdogan critica l'oposició i el col·lectiu LGBT en el discurs des del balcó».